

Н. В. Казанішена, к.п.н., доцент

e-mail: kaz.nat.v@gmail.com

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300, Україна

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ – ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОДОЛАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

У статті розглядаються деякі аспекти проблеми підготовки вчителя до екологоосвітньої діяльності. Обґрунтовано актуальність екологічної освіти, її значення у вирішенні екологічних проблем. Наголошується на необхідності запровадження новітніх технологій, нестандартних форм та методів навчання при підготовці студентів. Наведено приклади форм та методів підготовки студентів до екологічної освіти й виховання. Дослідження спрямовано на теоретичне ознайомлення студентів із проблемами екологічної освіти й виховання та формування відповідних практичних вмій щодо реалізації завдань екологічної освіти й виховання у професійній діяльності.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, підготовка вчителя.

Постановка проблеми. Локальні та глобальні екологічні проблеми, які ми сьогодні спостерігаємо на усіх рівнях організації живого в усіх куточках планети, є наслідком тривалого, неусвідомленого, прагматичного та агресивного ставлення людини до природи. Активне використання природних ресурсів обумовлює незворотні зміни природних умов та вичерпання самих ресурсів, які, власне, є необхідною умовою для існування усіх живих організмів та самої людини.

Найнебезпечніша загроза довкіллю – екологічна неграмотність суспільства, відсутність екологічної культури як регулятора взаємин людини з природою, небажання визнати можливі загрози від власної діяльності не тільки для нас, але й для наступних поколінь.

Зупинити руйнівні процеси, деградацію довкілля, глобальні екологічні проблеми неможливо без екологізації свідомості та культури суспільства, без зміни стратегії і тактики поведінки кожної людини зокрема та людства в цілому.

Одним із важливих завдань, що покладаються сьогодні на вчителя, є формування екологічної культури молодого покоління. Водночас, успіх вирішення завдань екологічної освіти й виховання школярів значною мірою залежить від екологічної компетентності, професійної майстерності, ерудиції та екологічної культури учителя. Цілеспрямовано та систематично формувати екологічну культуру школяра педагог може тільки при умові, що у нього самого сформовано відповідні особистісні якості, професійні знання, вміння та високий рівень екологічної культури.

Аналіз досліджень та публікацій за темою. Проблемам екологічної освіти й виховання сьогодні науковцями приділяється

багато уваги. Зокрема, питання підготовки студентів до означеного напрямку професійної діяльності, формування їх екологічної культури досліджуються у працях Н. Баурко, О. Біди, М. Бойчевої, Е. Вайводе, О. Дорошко, О. Іванців, Т. Корнер, М. Кугай, А. Некос, Т. Нінової, С. Совгіри, Г. Філатової, О. Чернишової та ін. Увагу науковців привертають питання змісту фахової підготовки майбутніх вчителів, вдосконалення навчально-методичної бази процесу підготовки, урізноманітнення форм, методів, засобів підготовки педагога до професійної діяльності екологічного спрямування.

Якість підготовки педагога визначається її відповідністю соціальному замовленню. У процесі підготовки фахівця потрібно враховувати перспективи розвитку суспільства, виробництва, науки, передбачати основний результат навчання та опиратися на структуру професійної діяльності майбутнього фахівця. Динамічні зміни, що спостерігаються сьогодні у різних сферах життя суспільства, обумовлюють зміну культури, свідомості, системи цінностей сучасного школяра. У контексті означеного, спостерігається неадекватність та неефективність традиційних методів, засобів, форм екологічної освіти й виховання. Виникає необхідність перегляду та оновлення змісту екологічної освіти й виховання, набуває актуальності проблема розробки і впровадження новітніх технологій навчання й виховання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Різні аспекти проблеми впровадження інноваційних технологій навчання висвітлено у працях О. Богданової, Г. Жирської, К. Задорожного, О. Пометун, А. Пироженко, В. Шулдик та ін. Науковці обґрунтовують значення інноваційних технологій навчання, методичні особливості їх застосування, наводять приклади застосування інновацій у різних складових системи освіти.

Водночас, запровадження інновацій у школі вимагає ознайомлення майбутніх педагогів із сучасними технологіями навчання та їх можливостями у розв'язанні проблем екологічної освіти й виховання. Доцільним є цілеспрямоване застосування новітніх технологій у процесі підготовки майбутніх учителів.

Мета статті: охарактеризувати форми й методи процесу фахової підготовки студентів до екологічної освіти й виховання.

Методи дослідження. Підготовка студентів до професійної діяльності є складною, цілісною, упорядкованою, багатоструктурною і динамічною системою. Вона функціонує відповідно до соціального замовлення, цілей, завдань та принципів професійної підготовки, спрямовується на формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів, системи їхніх знань, умінь та навичок, розвиток творчого підходу до професійної діяльності та підпорядковується меті формування їхньої готовності до її здійснення.

Підготовка студентів до екологічної освіти й виховання молоді здійснюється нами впродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Реалізація завдань професійної підготовки студентів до екологічної освіти забезпечується за умов максимального використання потенційних можливостей усіх навчальних предметів, передбачених навчальним планом підготовки спе-

ціаліста у вищому навчальному закладі; збагачення їх навчально-методичним матеріалом, що сприяє формуванню складових професійної готовності до екологічної освіти й виховання; добору ефективних форм, методів та засобів навчання; забезпечення послідовності та узгодженості у досягненні визначених завдань.

Підготовка студентів до екологічної освіти й виховання здійснюється нами як в аудиторних умовах (лекційні, семінарські, лабораторно-практичні заняття), так і в позааудиторній роботі (тренінгові заняття, навчально-виховні екскурсії, перегляд відеофільмів про природу, організація та проведення святкових вечорів, конкурсів, фотовиставок на природничо-екологічну тематику, участь у природоохоронних акціях тощо). Широко використовуємо спостереження, бесіди, дискусії, рольові та сюжетні ігри, аналіз ситуацій, конкурси, виставки творчих робіт, природоохоронну діяльність.

Цілеспрямована підготовка студентів до екологічної освіти й виховання молоді передбачає формування знань про сутність екологічної культури, про мету, завдання, особливості форм, методів, прийомів, засобів екологічної освіти й виховання, практичних умінь і навичок організації екологічної освіти й виховання, а також розвиток відповідних мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів. Реалізація означених завдань при підготовці майбутнього вчителя біології сприяє викладання дисциплін «Методика навчання біології», «Методика викладання у вищій школі». Для студентів-екологів пропонується вивчення дисципліни «Екологічна освіта та виховання» та ін.

Як свідчить аналіз науково-педагогічної літератури та практичного стану підготовки студентів у вищому навчальному закладі, викладачі спрямовують свою увагу в основному на розвиток системи природничих та екологічних знань. При цьому інші компоненти екологічної культури особистості студента (емоційне ставлення до природи, цінності, потреби, мотиви поведінки тощо) залишаються поза увагою. Будь-яка діяльність потребує від людини індивідуальних психологічних якостей, що слугують передумовами її успіху.

Сьогодні набуває вагомого значення інтерактивне навчання. Сутність його полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної та активної взаємодії всіх його учасників [1, с.9]. У нашому дослідженні інтерактивне навчання сприяло формуванню практичних умінь та навичок, виробленню цінностей, давало змогу заучити студентів до активної навчально-пізнавальної роботи. Інтерактивне навчання передбачає спільне вирішення проблем на основі аналізу відповідних ситуацій, моделювання життєвих ситуацій, використання ігрових методів тощо.

Щоб надати певної послідовності та системності підготовчій роботі за умови використання такої різноманітності методичних засобів, у ході дослідження було розроблено низку тренінгових занять екологічного змісту. Тренінги мають необмежені можливості у формуванні особистості і з успіхом використовуються у психолого-педагогічних дослідженнях. О. Мамешина розглядає тренінг як форму активного навчання, як метод створення умов для саморозкриття учасників та самостійного пошуку ними спо-

собів вирішення психологічних проблем; як тренування, в результаті якого відбувається формування та відпрацювання знань, умінь та навичок ефективної поведінки [2, с.11], коригування потреб, мотивів та ціннісних орієнтацій.

Мета тренінгових занять у нашому дослідженні полягала у формуванні особистісної готовності майбутніх учителів до екологічного виховання школярів. Тренінгові заняття можуть бути частиною практичних занять з методики навчання біології або проводитись як самостійна форма організації навчання у позааудиторний час.

Використання тренінгів спрямовувалось на:

- збагачення знань майбутніх учителів про світ природи та роль людини у біосфері;
- актуалізацію знань про екологічні проблеми сучасності;
- розвиток спостережливості, вміння помічати особливості природних об'єктів;
- формування ціннісного, відповідального ставлення до природи;
- корекцію мотивів взаємодії із природними об'єктами;
- формування активної екологічно доцільної позиції у ставленні до природи та природоохоронної діяльності.

Система тренінгів реалізовувалась у декілька етапів.

1-й етап. Головним завданням було – створити атмосферу зацікавленості, розвивати спостережливість, естетичні почуття та оцінювальні вміння, стимулювати пізнавальні інтереси щодо навколишнього світу. Ефективними на цьому етапі були демонстрація відеофільмів та їх обговорення, цілеспрямовані спостереження, екскурсії, зокрема, – уявні тощо.

2-й етап мав на меті актуалізувати знання майбутніх учителів про взаємозв'язки у навколишньому світі (використовувались екологічні ігри «Павутина», «Екологічне лото», «Чи є в природі зайве», аналізувались екологічні ситуації), про екологічні проблеми сучасності та причини їх розвитку (цьому сприяв аналіз екологічних проблем та ситуацій, проведення ділової гри «Всесвітній симпозіум», ігор «Битва з чудовиськом», «Допоможи планеті», бесіда «Ми не отримали Землю у спадок» та ін.).

3-й етап було спрямовано на оцінку та корекцію ставлення майбутніх учителів до природи, усвідомлення ними багатогранної цінності природи. На цьому етапі проводились екскурсії, уявні прогулянки, різноманітні ігри на зразок «Розкажи мені: любиш ти, чи ні», «Телеграма», ігри-перевтілення на зразок «Я, об'єкт природи», «Я, твоя Земля», аналіз ситуацій тощо.

4-й етап передбачав розвиток умінь оцінювати діяльність людини, свою власну діяльність у навколишньому середовищі, засвоєння норм та правил поведінки у природі, розвиток умінь приймати екологічно доцільні рішення, засвоєння та удосконалення навичок екологічно доцільної поведінки та діяльності у довікці. На цьому етапі ефективними були аналіз та моделювання життєвих ситуацій, розв'язання проблемних ситуацій, дискусії

сії, дидактичні ігри екологічного змісту («Життєвий шлях речей», «Мій день», «Відпочинок у лісі», «За що перед природою соромно», «Допоможи планеті»).

5-й етап – завершальний, передбачав закріплення набутих знань, навичок, якостей. З цією метою організовувались виставки, конкурси, свята на різну тематику. До них, окрім учасників тренінгів, залучались також інші студенти факультету. Учасники дослідних груп виконували роль організаторів виховних заходів, що сприяло формуванню складових педагогічної готовності до екологічного виховання школярів.

Якість засвоєння студентами професійних знань та вмінь залежить від рівня реалізації принципу єдності теорії та практики. Принцип передбачає оптимальне поєднання теоретичного навчання із педагогічною практикою; лекційних, семінарських занять із лабораторно-практичними; різних методів навчання, аудиторної та позааудиторної роботи майбутніх вчителів; практичних та науково-дослідних завдань на заняттях та в період педагогічної практики.

Ефективність та всебічність підготовки студентів до педагогічної діяльності визначається комплексом заходів, які передбачають теоретичне ознайомлення зі змістом, формами й методами організації виховного процесу, що реалізується шляхом засвоєння спеціальних знань на лекційних курсах; оволодіння прийомами та методами педагогічного впливу під час проведення практичних та семінарських занять; практичну роботу із набуття навичок і вмінь організації процесу екологічного виховання учнів під час педагогічної практики у школі тощо.

Формуванню та вдосконаленню практичних умінь і навичок майбутніх учителів здійснювати екологічне виховання учнів сприяє відповідним чином організована педагогічна практика у школі. Умови, в яких проходить педагогічна практика, максимально наближені до майбутньої професійної діяльності студентів, які, безпосередньо та активно діючи, реалізують набуті знання та вміння в умовах навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи. Студенти випробовують ефективність та дієвість засвоєних на лабораторно-практичних заняттях методів, прийомів, засобів екологічної освіти й виховання учнів, вивчають стан екологічної культури учнів класу, планують та організують виховні заходи екологічного спрямування, оцінюють ефективність їх впливу на учнів, оцінюють власні знання, вміння тощо.

Для планомірності організації роботи студентів в реальних умовах школи, було визначено декілька основних завдань.

- Закріплювати теоретичні знання з екологічного виховання учнів. Завдання обумовлено тим, що безпосереднє усвідомлення сутності навчально-виховного процесу школи та участь у ньому унаочнювали засвоєні теоретичні положення, доводили їх правомірність, сприяли осмисленню, систематизації набутих знань.
- Удосконалювати практичні вміння й виробляти навички планувати, організовувати, аналізувати, коригувати виховну ро-

боту екологічного змісту у школі відповідно вікових, індивідуальних особливостей учнів, рівня їх підготовки.

- Стимулювати інтерес майбутніх учителів до екологічного виховання учнів.

Одним із суттєвих недоліків підготовки майбутніх вчителів до екологічної освіти та виховання учнів є орієнтація на засвоєння ними знань без підкріплення практичним досвідом та навичками активних дій щодо охорони природи і захисту оточуючого середовища. Взаємодія із природними об'єктами має необмежений виховний потенціал. Вона може стимулювати людину до аналізу особистісних якостей, емоційних реакцій, поведінки стосовно цих об'єктів. Підготовка студентів до екологічного виховання перебуває у тісному взаємозв'язку із організацією діяльності з озеленення кабінетів і кімнат, ділянок біля навчальних корпусів та гуртожитку, прибирання територій, залучення до природоохоронних акцій тощо.

Основні результати та їх аналіз. Підготовка майбутніх учителів здійснювалась у декілька етапів. Розпочиналась орієнтаційно-мотиваційним етапом, на якому під час аудиторних занять та в позааудиторній роботі у процесі використання бесід, лекцій, тренінгових занять, екскурсій, ігрових методів, аналізу життєвих ситуацій тощо робота спрямовувалась на актуалізацію екологічних знань студентів, розвиток мотивів природовідповідної поведінки та діяльності в галузі екологічної освіти.

Навчально-тренувальний етап було спрямовано на формування педагогічної складової професійної готовності майбутніх учителів до екологічної освіти і виховання учнів. Передбачалось формування цілісних знань про сутність та педагогічні особливості екологічної освіти і виховання, розвиток інтересу до екологічного виховання учнів, теоретичне ознайомлення з формами, методами, засобами екологічної освіти і виховання, формування умінь планування, організації виховних заходів екологічного спрямування. Цьому сприяли лекції, практичні, лабораторні заняття, тренінги, ділові та рольові ігри, аналіз та розв'язування педагогічних задач, аналіз виховних заходів, самостійна розробка виховних заходів та їх організація.

На активно-практичному етапі підготовки передбачалось залучення майбутніх учителів до екологічної освіти і виховання учнів під час педагогічної практики у школі. Це сприяло реалізації набутих під час аудиторних занять та в позааудиторній роботі знань, умінь в галузі екологічної освіти і виховання, закріпленню та систематизації знань, умінь, навичок майбутніх учителів, необхідних для цілеспрямованої систематичної роботи з екологічної освіти і виховання учнів.

Результатами дослідно-експериментальної перевірки запропонованих нами матеріалів доведено ефективність розроблених форм, методів, методичних прийомів та цілісної моделі підготовки майбутнього вчителя до екологічної освіти і виховання учнів.

Висновки. Загострення екологічних проблем, активний розвиток наук та зміни, що відбуваються сьогодні у суспільстві, вимагають вносити корективи і в процес фахової підготовки студентів до

здійснення екологічної освіти й виховання. Процес підготовки студентів до екологічної освіти й виховання у подальшій професійній діяльності здійснюється впродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Успіх професійної підготовки залежить від її цілеспрямованості та поетапності у досягненні поставленої мети.

Недоцільною є відмова від використання традиційних форм, методів та прийомів навчання й виховання, оскільки вони зосереджують увагу викладача на накопиченні знань, розвитку наукового світогляду студентів. Проте, важливо переглядати їх зміст, вдосконалювати прийоми, способи використання та активно впроваджувати новітні форми й методи роботи у процес фахової підготовки студентів до екологічної освіти й виховання у подальшій професійній діяльності.

Суттєве педагогічне значення у процесі екологічної освіти, за нашим висновком, має культура ставлення до природи самого педагога, насамперед, як організатора природоохоронної роботи молоді у дошкільній школі. Важливо розвивати у студентів екологічне мислення, усвідомлення необхідності природодоцільної діяльності та прагнення до подальшої самоосвіти у галузі охорони природи.

Список використаних джерел:

1. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, А.В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
2. Мамешина О.С. Эколого-психологический тренинг для старшеклассников / О.С. Мамешина. – Николаев : Атолл, 2003. – 72 с.

References:

1. Pometun O.I. Suchasnyy urok. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya : nauk.-metod. posib. / O.I. Pometun. – Kiev : A.S.K., 2005 (Ukrain).
2. Mameshyna O.S. Ékoloĥo-psykholohycheskyy trenynh dlya starsheklassnykov / O.S. Mameshyna. – Nykolaev : Atoll, 2003. (Ukrain).

*N. V. Kazanishena, Cand. of Pedagog. Sc., Associate Professor
e-mail: kaz.nat.v@gmail.com*

*Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
Ohiienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, 32300, Ukraine*

TEACHER TRAINING FOR ECOLOGICAL EDUCATION – AS A PRECONDITION FOR SOLVING MODERN ENVIRONMENTAL PROBLEMS

Purpose. The article is devoted to the problem of teacher training for environmental education. The subject of the study is the choice of forms and methods for preparing students for environmental education. The purpose of the study is: to substantiate and characterize the forms and methods of the process of preparing students for environmental education.

Methodology. During the research, we update the content of the lectures, improve the content and structure of practical classes. On the class study, we use: practical work, game methods, discussion of situations, discussions and innovative methods; we develop extra-curricular work, organize environmental actions during of pedagogical practice of students. **Results.** Systematic training of students ensures their awareness of the importance of environmental education and helps to organize an effective process of environmental education of students. **Originality and practical**

value. Originality consists in efficiency substantiation of traditional and innovative forms and methods of preparation students for environmental education of learner. The practical significance is the development and implementation of non-standard forms and methods of teacher training for environmental education. **Conclusion.** Teacher training for environmental education should be a holistic process. This requires the use and combination of traditional and innovative forms and methods of work.

Key words: ecological culture, ecological education, teacher training.

Н. В. Казанишена, к.п.н., доцент
e-mail: kaz.nat.v@gmail.com

Каменец-Подольский национальный
университет имени Ивана Огиенко
ул. Огиенко, 61, г. Каменец-Подольский, 32300, Украина

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ – КАК ПРЕДПОСЫЛКА ПРЕОДОЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье рассматриваются некоторые аспекты проблемы подготовки учителя к экологообразовательной деятельности. Обоснована актуальность экологического образования, его значение в решении экологических проблем. Отмечается необходимость внедрения новейших технологий, нестандартных форм и методов обучения при подготовке студентов. Приведены примеры форм и методов подготовки студентов к экологическому образованию и воспитанию. Исследование направлено на теоретическое ознакомление студентов с проблемами экологического образования и воспитания и формирование соответствующих практических умений по реализации задач экологического образования и воспитания в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое образование, подготовка учителя.

Отримано: 5.10.2018